

ФЕНОМЕН ЛІДЕРСТВА ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІЛОСОФІЇ УПРАВЛІННЯ

Пономарьов О. С.
НТУ «ХПІ», м. Харків

Складна й суперечлива природа людини як істоти одночасно біологічної й соціальної, та ще й наділеної свідомістю, зумовлює її виживання тільки за умови її участі у спільній з іншими людьми діяльності й суспільному поділі праці. Необхідність же забезпечення раціонального розподілу функціональних обов'язків у поєднанні з відмінністю цілей, прагнень та інтересів індивідів вимагає певної організації та координації їхніх дій, тобто управління спільною діяльністю. Ці функції може виконувати людина, наділена особливими рисами, насамперед здатністю впливу на людей, на їх дії та поведінку. Ця людина не просто є лідером, а й визнається таким його оточенням. Отже, однією з характерних ознак суспільного буття слід вважати наявність лідерів практично в кожній соціальній групі. При цьому лідери можуть бути як неформальними, не обіймаючи якихось офіційних посад і не маючи владних повноважень, так і керівниками, природні лідерські якості яких підкріплені ще й посадовим станом. Надзвичайно складна індивідуально-суспільна природа феномену лідерства та його істотна значущість для забезпечення процесів нормального функціонування і розвитку соціуму і міжособистісних взаємовідносин, а також для розв'язання можливих суперечностей і конфліктів.

Лідерство завжди передбачає відносини домінування і підпорядкування, впливу й наслідування в системі міжособистих відносин в певній соціальній групі. Як специфічний соціальний феномен, воно відіграє надзвичайно важливу роль в суспільному житті, виступаючи переважно неформальним, а тому й достатньо дійовим чинником забезпечення нормального співжиття людей, їх співпраці та взаємовідносин. А ці цілі постають і визначальною передумовою функціонування соціуму й можливості особистісної самореалізації індивіда.

. Сьогодні роль лідерства істотно зростає, а об'єктивна суспільна потреба в лідерах стає все більш відчутною через таку низку обставин. По-перше, ускладнення суспільного буття, пов'язане з його загальною демократизацією, впливом глобалізаційних процесів, розвитком інформаційно-комунікаційних засобів і технологій та становленням інноваційного типу світового розвитку, істотно позначається як на потребах в лідерах, так і на характері самого лідера. По-друге, підвищення освітньо-культурного і професійно-кваліфікаційного рівня широких верств населення сприяє більш глибокому розумінню людьми своєї гідності, індивідуальних і суспільних цінностей, а також нове ставлення до особистості лідера та його ролі в суспільному розвитку. По-третє, розуміння ролі лідера й суспільної потреби у ньому висуває нові, підвищені вимоги до його професійної та соціальної компетентності, до його суспільно значущих особистісних рис і якостей. По-четверте, сьогодні в суспільній свідомості відбувається переосмислення сутності і значення так званих одвічних, або загальнолюдських цінностей, і в цих процесах істотну роль мають відігравати сприйняття людьми лідера та переконливість його впливу на них. По-п'яте, складні протилежно спрямовані процеси атомізації та консолідації суспільства

посилюють потребу в лідерах, здатних певним чином впорядковувати їх і визначати чіткі орієнтири суспільного розвитку.

Наведені обставини дають вагомі підстави впевнено стверджувати, що лідерство дійсно виникає як природна реакція на об'єктивну потребу суспільства в такій своєрідній організуючій та регулятивній інституції. Тому для розуміння природи і сутності лідерства та його слід розглядати саме в контексті суспільних потреб.

З позицій же філософії управління при аналізі сутності лідерства можна виокремити онтологічні, гносеологічні, аксіологічні, етичні та інші аспекти. Буттєвий сенс лідерства дозволяє визначити цей феномен як появу у певному соціумі людини, за якою інші члени цього соціуму визнають право приймати важливі рішення, які зачіпають їхні інтереси і визначають характер взаємодії і взаємовідносин в цьому соціумі. Справжнього лідера визначають такі чотири характерних особливості. По-перше, домінантою його помислів, дій і рішень є інтереси людей. Як тільки людина ставить свої власні інтереси вище за інтереси інших людей і соціуму в цілому, вона втрачає моральне право вважатися лідером. По-друге, лідер сам є високоморальною особистістю і затверджує моральнісні норми у взаємовідносинах між членами соціуму. Якщо людина, яка порушує моральнісні норми і приписи, прагне стати лідером, її потенційні прихильники швидко розпізнають її справжню сутність і відмовлятимуть їй у праві виражати інтереси групи. По-третє, лідер готовий приймати відповідальні для соціуму рішення, йти на ризик і брати на себе відповідальність за можливі його як позитивні, так і негативні результати. Нарешті, по-четверте, лідеру має бути притаманна розвинена інтуїція, якій він довіряє, особливо у складних умовах інформаційної невизначеності й ризику.

Пізнавальний сенс лідера виявляє цілий спектр можливостей. По-перше, аналіз процесів прийняття та реалізації лідером управлінських дій розширяє можливість пізнання його психології, а відтак і пізнання феномену лідерства. По-друге, аналіз характеру взаємовідносин лідера як зі своїми прихильниками і послідовниками, так і з опонентами дає цікавий матеріал для поглибленого пізнання філософських і психологічних закономірностей взаємодії людей в групі та міжособистісного спілкування. Результати цього пізнання вкрай необхідні для визначення і вибору раціональних, адекватних кожній конкретній ситуації методів і способів, засобів і технологій управління. По-третє, пізнання феномену лідерства є необхідним для організації та практичного здійснення навчально-виховного процесу з підготовки лідерів, цілеспрямованого розвитку необхідного їм професіоналізму, необхідних професійно й соціально значущих особистісних рис і якостей.

Ціннісний сенс лідерства також слід розглядати в кількох аспектах. Так, лідерський вплив на людей пов'язаний з тим, що лідер, з одного боку, відчуває й виражає цінності, які сповідують його реальні й потенційні прихильники і послідовники. З іншого боку, лідер виступає носієм цінностей більш високого порядку, так званих одвічних, або загальнолюдських цінностей. І він звичайно наполегливо прагне втілювати їх у свідомість людей. Крім того, його вплив на них завжди переслідує не тільки безпосередньо утилітарні цілі з включення у спільну діяльність і належного її виконання, а й цілі духовно-культурного та ціннісного характеру, в першу чергу формування ціннісного ставлення до своєї

діяльності, гордості за свою приналежність до даної групи. Підвищення рівня духовності і культури, ціннісне сприйняття своєї діяльності й розуміння її суспільної значущості безпосередньо впливає на якість цієї діяльності й на соціально-психологічне самопочуття індивіда. Відповідних позитивних змін зазнає й психологічний клімат в колективі, формуються спільні філософські погляди й ціннісні позиції його членів. Нарешті, вкрай важливим є такий аспект аксіології лідерства, як консолідація колективу, зменшення рівня конфліктності та його спрямування на конструктивну взаємодію заради суспільного блага. Таким чином, при філософському аналізі феномену лідерства обов'язково слід розглядати його у просторі життєвих цінностей.

Моральнісний сенс лідерства полягає перш за все у його спрямованості на суспільне благо, на інтереси й потреби інших людей та їх задоволення тільки за умови дотримання правових і моральних обмежень. Важливим аспектом є й те, що справжній лідер повинен бути для своїх прихильників та інших людей взірцем моральності, порядності й відповідальності. Відданість справі, вірність слову й особиста скромність є не просто його атрибутивними характеристиками у відносинах з людьми. Вони виступають проявами його власних моральнісних принципів і переконань, які він демонструє сам і прагне прищепити тим, з ким йому доводиться працювати чи навіть просто спілкуватися.

Аналізуючи розглянуті характеристики лідера, ми зовсім не прагнемо робити з нього ікону. В реальній дійсності лідер завжди має обирати характер своїх дій і поведінки адекватним ситуації, що склалася. Він готовий прийти на допомогу тим, хто її потребує, але він же поводить суворо й безкомпромісно з ледарями, злісними порушниками трудової й технологічної дисципліни, норм ділової етики і міжособистісного спілкування. Адже тільки за таких умов лідер може розраховувати на успішність та ефективність своєї діяльності й діяльності тих людей, якими йому доводиться керувати чи здійснювати вплив на них.

Складна й суперечлива природа лідерства та його роль у нормальному життєзабезпеченні й розвитку соціуму вимагають турботи суспільства про виявлення потенційних лідерів, їх фахову, управлінську і загальнокультурну підготовку, виховання та особистісний розвиток. Це завдання суспільство покладає на систему освіти, яка має розглядати його не просто як надзвичайно відповідальне, а як концентроване вираження своєї суспільної місії. На жаль, вища школа як основна ланка освіти, на яку покладається завдання з підготовки лідерів, ще не напрацювала необхідних логіко-методологічних засад, методики і педагогічних технологій, що забезпечували б ефективне його розв'язання. Для подолання цієї ситуації необхідна організація цілеспрямованої співпраці фахівців із загальної та соціальної філософії з представниками філософії освіти і філософії управління. Запропонована ними методологія і може бути покладена в основу розробки психолого-педагогічних засад ефективної підготовки нової генерації лідерів, яких так потребує наша країна.